

Araştırma Makalesi (Research Article)

Yeni Düşünceler, 2020, 14: 16-27

Ahmet Can Akgün¹

Orcid No: 0000-0000-5097-8291

¹ Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.

sorumlu yazar: acakgun90@gmail.com

Anahtar Sözcükler:

Toplumsal Hafıza, Tirebolu, Dergi, Yerel Medya.

Keywords:

Social Memory, Tirebolu, Magazine, Local Media.

Toplumsal Hafıza: Vavuk Ekspres Bağlamında Tirebolu'da Dergi Yayıncılığı Anıları

Social Memory: Journal Publishing Memories In Tirebolu In The Context of Vavuk Ekspres

Alınış (Received): 05.10.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 09.11.2020

ÖZ

Toplumsal hafıza, geçmişle bugün arasında kültürel, sosyal, politik, ekonomik vb. gelişmelerin sonraki kuşaklara aktarılmasında aracı işlev görür. Bir olaya şahitlik eden öznelerin yaşadıkları anılarının ortak bir paydada buluşmaları sonucunda oluşur. Bellek çalışmaları kentin, toplumun arşividir. Toplumsal bellek bağlamında hazırlanan bu çalışmada yöntem olarak, sözlü tarih tekniği kullanılmıştır. Betimsel bir araştırma yöntemi olan sözlü tarih tekniğiyle derlenen veriler özgünlüğü korunarak aktarılmıştır.

Modern toplumun geleneği yıkan anlayışı karşısında toplumsal hafıza çalışmaları incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın örneklemini, Giresun ili yerel medyasında 2007 ile 2015 yılları arasında toplam 10 sayı yayımlanmış olan Vavuk Ekspres dergisi oluşturmaktadır.

Araştırmanın ana amacı, toplumsal belleğin inşa alanını belirleyerek, bellek çalışmasını yerel medya özelinde tartışmak ve kentin değerlerinin gelecek nesillere aktarımını sağlamaktır. Araştırma bulgularına göre toplumsal belleğin ifade alanında; zaman, mekan, özne-nesne ilişkisi, kimlik, kültür ve aidiyet vurgusu ön plandadır.

ABSTRACT

Social memory, culturel, social, political, economic and so on. Acts as a mediator in transferring the developments to the next generetaion. It occurs when the memories of the subject who witness an event meet on a common ground. Memory studies are the archives of the city and society. Oral history technique was used as a method in this study prepared in the context of social memory. The date compiled with the oral history technique, which is a descriptive research method, were transferred while preserving their originality

Social memory studies emerge as a subject to be examined in the face of the understanding of modern society that breaks tradition. Therefore, the sample of this study is the Vavuk Ekspres magazine, which was published in the local media of Giresun province between 2007 and 2015 as a total of 10 issues.

The main purpose of the study is to determine the expression field of social memory, to discuss the memory study in local media, to reveal its reflection and to convey the values of the city to future generations. According to the research findings, in expression field of social memory; emphasis on time, space, subject-object relationship, identity, culture and belonging is in foreground.

GİRİŞ

Yazılı basın kapsamında yer alan, Anadolu Basını, Mahalli Basın ya da Taşra Basını olarak adlandırılan yerel basın ülkenin çeşitli yörelerinde il, ilçe ve beldelerde günlük, haftalık bazen de daha uzun aralıklarda yayımlanmaktadır (Köseoğlu, 2017: s.151).

Toplumsal hafıza inşa etme araçlarından yerel medyada yazılı basın araçlarından biri de dergilerdir. Dergileri; çocuk, ekonomi, haber, kadın, müzik, sağlık, kurum, kültür ve sanat dergileri olarak sınıflandırabiliriz. Bu dergilerin kapsam ve amacı yayın politikasına göre değişebilir. Özellikle kültür sanat dergileri aracılığıyla yerelin kültürü, mizahı, sanatı, edebiyatı tüm yönleriyle aktarılabilir. Bu noktada, toplumsal yapının giderek metacı bir anlayışa büründüğü günümüzde, yerel dergiler taşradaki kültürel değerlerin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarımı bakımından önem taşımaktadır.

Toplumsal belleğin inşa alanını ortaya çıkarmak amacıyla hazırlanan çalışma, bir medya organından daha ziyade edebi niteliği de bulunan ve amatör bir ruhla yayınlanan bir dergiye yaslanması bakımından önemlidir.

Vavuk Ekspres, Giresun iline bağlı Tirebolu’da 2007 yılında ilçenin Çarşı Mahallesi’ndeki ufak bir matbaa dükkanında dört arkadaşın sohbeti esnasında ortaya çıkan bir derginin hikayesidir. Vavuk Ekspres esasında Rus yazar Novıçev’in “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yarı Sömürgeleşmesi” kitabından esinlenmiştir. Bu kitapta, Sultan Abdülaziz’in yurtdışı gezilerinden esinlenerek hayalini kurduğu Osmanlı’da demiryolu ağını genişletme adına bir proje başlattığı ve bu proje için dönemin Devlet Demir Yolları mühendisi Wilheml Von Pressel’i görevlendirdiğinden bahsedilmektedir. Bu kapsamda hazırlanan projelerden birinin de proje haline getirilmiş ama tamamlanamamış Ağrı (Eleşkirt)-Giresun (Tirebolu) arasındaki güzergahta olduğu belirtilmektedir. Bu amaçla, Vavuk Ekspres Tirebolu’yu; Doğankent, Kürtün, Torul’a, Vauk geçidiyle Doğu Anadolu’ya bağlayan bitmeyecek bir demiryolu öyküsü üzerine kurgulanmıştır.

Derginin ücreti sembolik olarak 1 TL olarak belirlenmiştir. Hiçbir maddi kaygı gütmeyen yayın hayatını sürdürmüştür. Bu noktada, Schiller’in (2018) “kitle medyasını adeta para basan bir makine” gibi gören anlayışından farklı kamu yararı ilkesini güden bir yayın politikası uygulandığını söyleyebiliriz.

Dergi hakkında genel bir bilgi verdikten sonra çalışmanın ana başlıklarından şu şekilde söz etmek mümkündür: Çalışma üç ana başlık üzerinden yürütülmüştür. İlk ana başlıkta Toplumsal Bellek kavramı ile ilgili literatür taraması gerçekleştirilmiştir. İkinci ana başlık olan Yerel Medya yine literatür taramasına dayanarak anlatılmıştır. Üçüncü ana başlığımız olan araştırma kısmında ise, sözlü tarih yöntemi kullanılarak toplumsal belleğin zaman, mekan, tarih, özne ve kültür kavramları ile ilişkisi Vavuk Ekspres dergisi örneği üzerinden incelenmiştir.

TOPLUMSAL HAFIZA

Modern, postmodern veya enformasyon toplumu tartışmalarının halen devam ettiği günümüzde, toplumsal örgütlenmenin gittikçe daha karmaşıklaşması geleneksel yapının zayıflamasına zemin hazırlamıştır (Horkheimer, 2018: s.133). Şeyleşme üzerine kurulan günümüz insan ilişkileri, topluluklarının ve ortaklıkların parçalanması ve dağıtılması, “ölüm bizi ayırana kadar geçerli olan bağlılıkların, tatmin bizi ayırana kadar” anlayışına evrilmesi, vazgeçmenin daha değerli olduğu yatkın sözleşmeler haline gelmiştir (Bauman, 2018: s.209). Bu durum modern toplumların ve gelişen teknolojinin geleneği yok ettiğini göstermektedir.

Geleneksel toplumlarda görülen, birbirinden yalıtılmış, akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu, diğerleriyle etkileşimleri büyük oranda yakın çevresindeki tanıdık kişilerle

sınırlandırmış gündelik yaşam, geleneksel kalıplara göre rutinleştirilen saf ilişkiler modern toplumlarda yerini dolayimli etkileşiminin olduğu anonim ilişkilere bırakmıştır (Thompson, 2008: s.287-288). Tarihsel süreç, bu kapsamda bağ temelli toplumdan ağ temelli topluma geçiş yeni iletişim teknolojileri coğrafyayla sınırlı olmayan toplumsal ilişkilerin olanak sağladığı yeni bir toplum biçimi ortaya koymuştur (Chandler ve Munday, 2018: s.11).

Modern toplumla ilgili yaşanan bu süreçte, gelişen teknolojiyle birlikte modern toplum yalnızca nesneleri ve insanları şeyleştirmedir; anılarımızı ve toplumsal hafızayı da şeyleştirdi. Tarih, “iktidar seçkinlerinin”, kitle iletişim araçlarının elinde, tüketilebilir bir şeye dönüştü. Bütün değerlerin her gün yıkılıp, değişen tüketim mallarına göre yeni baştan düzenlendiği bir ortamda, tarih de her gün değişen kalıplara göre kurgulandı ve yapay bir bellek oluşturuldu” (Emir, 2003: s.151). Tam da yoğun eleştirilerin olduğu bir modern toplumda toplumsal bellek, modern insanın unutmaya eylemine karşı geliştirilen bir iksirdir. Aynı olaya şahitlik eden bireylerin zihinleri bir arşiv olarak düşünülürken, anıların ortak bir paydada buluşulduğu, toplumların bellekleri de kültürel arşivleri olarak düşünülebilir (Atik ve Erdoğan, 2014: s.2-3).

Kavram köken olarak, 1920’li yıllarda Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs tarafından ortaya atılmıştır. Zamana ve mekana bağlılık, bir gruba bağlılık ve tarihin yeniden kurulması (elde edilen toplumsal deneyimin biçim değiştirmesine neden olabilir) elde edilen deneyimin en önemli kodlarını teşkil etmektedir. Bir döneme ve zamana aitlik o deneyimin ve onun oluşturduğu belleğin bir düzen içerisinde yer almasını sağlar (Assmann, 2001: s.40-42). Bireyler geçmişte yaşanan anıları kendi hafızalarında aldıkları biçimleriyle değil, paylaşımda buldukları grubun ortak hafızasıyla anımsamaktadırlar (Assmann, 2001: s.43-44). Halbwachs, kolektif hafıza kavramını şu şekilde tanımlar; “Grup kimlikleri tarafından yapılandırılmış olan belleğin, bireylerin çocuklukları, komşuluk ve ortak ilişkileri, ortak politik veya ticari yaşamları, yani muhtemel belli kesişme noktaları olan kişilerin oluşturdukları bir bellek türüdür” (Halbwachs, 2016: s.71). Görüldüğü üzere, kolektif bellek çalışmalarının temel amacı hafıza üretim sürecindeki unutmaların varlığıdır. Bu nedenle de, unutmalar ya da eksik hatırlamalar hafıza çalışmalarının bir parçasını oluştururlar. Böylelikle kolektif bellek her boyutuyla ritüellere katılanlar ve objelerin yaygınlaşmış hatıralarına dayanır (Mills, 2008: s.81).

Toplumsal hafıza nesilden nesile aktarılması nedeniyle geçmişten aktarılan bilgilerden oluşmaktadır. Ancak, bu bilgiler daha sonraki dönemlerin şartlarından etkilenebilir. Bu bilgilerin bir kısmı unutulabilir, yeni şeyler eklenebilir veya bazı unsurlar daha fazla ön plana çıkarılır. Dolayısıyla her nesil kendi toplumsal hafızasını tekrardan oluşturur. Onu daha sonraki nesillere aktarırken de bazı şeyler değişmiş olur (<https://www.dtarih.com/toplumsal-hafiza-tarih/>).

Werstch toplumsal hafızanın geçmişle olduğu kadar, bugün ve gelecekle de ilintili olduğunu anlatır ve “toplumsal hafıza, bir geçmiş inşa ederken, geçmişteki verilere göre hem bugünü hem de yarını inşa etmektedir” (Wertsch, 2004: s. 56).

Toplumsal hafıza kavramı geçmişle hesaplaşmayı, yüzleşmeyi sağlar. Dolayısıyla bugünü anlama ve algılama biçimimizde büyük bir etkiye ve güce sahiptir. Aslında bu iki hafıza yani “Toplumsal” ve “Tarihsel” hafıza olarak birbirlerinden bağımsız değerlerdir. Tarihsel hafıza daha bilimsel bağlamda geçmişin bugüne taşınması iken toplumsal hafıza nesilden nesile taşınmasıdır (Bilgin, 2008: s. 34-40). Tarih ile toplumsal hafızada oluşan tarih bilgisi arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Tarihsel bilgi olaylar ve olguların kanıtlara bağlı olarak belirli bir metodoloji çerçevesinde incelenmesiyle ortaya çıkar. Her ne kadar doğa bilimlerinden farklı olarak göreceli bir bilim anlayışı olsa ve tarihçinin bakış açısı, dünya görüşü kaçınılmaz olarak ürettiği bilgiye yansısı da, bilgi bir bilimsel araştırma süzgecinden geçerek oluşur (<https://www.dtarih.com/toplumsal-hafiza-tarih/>).

Yukarıda verilen anlatılarda görüldüğü üzere, hafıza sadece bireyin otobiyografik anılarına dayanmamakta; aynı zamanda pek çok kişinin ortaklaşa yaşadığı olaylar, deneyimler de hafızanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla hafıza bireysel bir fenomenmiş gibi görünse de aslında büyük ölçüde toplumsal olarak inşa edilmektedir. Bu noktada bireyin hafızasının toplumsal çerçeve içerisinde şekillendiğinin, kolektif hafızanın da belli bir toplum ya da toplumsal grup içerisinde oluştuğunun, bu grubun sembollerinden, değerlerinden etkilendiğinin ve bu doğrultuda seçici olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla hatırlama edimi bireyin özelliklerinden, duygusal ve psikolojik dünyasından, bakış açısından da etkilenmektedir. Bu bağlamda kolektif hafızanın işleyişini anlamada bireysel özellikler ile toplumsal etkiler bir arada düşünülmelidir (Başlar, 2018: s.147). Özetle, bellek çalışmaları geçmiş ve gelecek kuşak arasında bağlantı kurması açısından önem taşımaktadır.

YEREL MEDYA

Yerel medya, kitle iletişim sürecinde çeşitli fikirlerin, kanaatlerin, tutumların halka iletilmesinde ve yöredeki toplumsal, siyasi ve kültürel hayatın işleyişinde önemli bir araçtır (Bekiroğlu, 2015: s.131).

Yayın türlerini yazılı basın, elektronik medya, sanal yayıncılık olmak üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Yazılı basın kapsamına günlük gazeteler (bulvar gazeteleri ve günlük siyasi haber gazeteleri), haftalık gazeteler (magazin gazeteleri, aktüel ve/ya da siyasi gazeteleri), dergiler (tüketici dergileri, kurum dergileri, sektörel dergiler, marjinal dergiler, bilimsel dergiler) girmektedir. Görsel-işitsel medya olarak da adlandırılabilir olan elektronik medya yayıncılığı ise radyo ve televizyon ile ilgilenmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan yeni bir yayıncılık türü de sanal yayıncılıktır. Bu yayıncılık türünün ilgi alanı ise internet yayıncılığıdır (Gönenç, 2010: s.13-14).

Yazılı basın, elektronik medya ve sanal yayıncılık formatında da yayın yapabilen yerel medyanın amacı, bir yöredeki bireylerin sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak, bireyler arasında ilişkilerin gelişmesini sağlamak, kamuoyu oluşmasına katkıda bulunmak ve aynı zamanda yerel yönetimleri eleştirerek ve denetleyerek kamu görevi yapmaktır (Girgin, 2009: s.237).

Yerel basın kuruluşlarının genel hedef kitlesi; aboneler ve gazeteyi satın alanlar; yörede yaşayanlar; Valilik, Emniyet Müdürlüğü ve Belediye; Nüfus-Tapu-Vergi gibi kamu kurumları; haber, araştırma ve yorum üretiminde rolü ya da aracılığı olan gruplar (Haber-istihbarat- bilgi kaynakları, eğitim, istatistik, ekonomi, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlik kurumları, gazete çalışanları gibi); meslek örgütleri; siyasi partiler, sendikalar, dernekler, çevre örgütleri, düşünce toplulukları; rekabette olduğu diğer yayın kuruluşları; reklam verenlerdir (Vural, 2007: s.338).

Yerel medya işlevlerini yerine getirirken uğraştığı farklı sorunlarını teknolojik, ekonomik, etik, yönetim organizasyon ve insan kaynakları olarak sıralamıştır. Ayrıca yerel basında ulusal basında olan uzmanlaşma alanları olmadığı için, spor, ekonomi gibi farklı türlerde haber yapmaktadır (Eroğlu ve Arslan, 2017: s. 272). Ayrıca yerel medya aracılığıyla, günlük politik tartışmaların yanı sıra edebi içerikler de üretilebilir.

Yerel medya araçlarına örnek olarak, gazete, dergi, radyo ve televizyonu verebiliriz. Burada gazete ve dergi arasındaki farklılıkları belirtmek önemlidir. İkisi arasında haber ulaştırma gibi ortak bir nokta bulunmasına karşın, aralarından en temel farkın yayın aralığı olduğunu söyleyebiliriz. Bu da dergicilik ve gazetecilik alanlarında habere yaklaşım açısından ayrılıkların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Gazetecilik ve dergicilik arasındaki bir diğer ayrım da dil konusunda farklılıkların bulunmasıdır. Günlük gazetelerde kısa, yalın ve rutin bir

dil kullanılmaktadır. Oysa dergi metinleri akıcı ve sürükleyici bir dille yazılmalıdır (Gönenç, 2010: s.13-14).

Bireylerin kendisini ifade etmesi aracı olan taşra yayıncılığı, yerelin değerleriyle kişilerin yaratıcılığının harmanlanması sağlayarak kültürün yaşatılmasında lokomotif görevi görebilir. Özellikle dergi yayıncılığı sayesinde, bireyler farklı edebi türlerde (hikaye, destan, anı, olay yazıları, şiir, deneme, fıkra vb.) yazılar üretebilir. Ayrıca dergiler taşrada farklı edebi türlerde yayınlanan içeriklerde geçmişin deneyimini anımsatarak nostalji duygusu üreten bir araç rolünü üstlenebilir.

YÖNTEM

Toplumsal bellek çalışmalarında başvurulan bir yöntem olan sözlü tarihte, araştırma sürecinde incelenecek olan konu seçildikten sonra konu ile ilgili veriler toplanır. Daha sonra ise bu verilerin güvenilirliği incelenir. Tarihsel veriler için genellikle iki tür kaynağa başvurulur. Bunlardan olaylara kendisi tanık olan ya da katılan kişilerin ifadelerini içeren kayıtlar, gazete haberleri, anılar, notlar, mektuplar, yazılı kaynaklar, resmî yazılar, siyasetçilerin konuşmaları ve yasalar birinci dereceden kaynaklar olarak adlandırılır. Olayları doğrudan doğruya gözlemeyen, ancak birinci derecedeki kaynakları inceleyen kişilerin kayıtları da ikinci derecedeki kaynaklardır (Güçlü, 2013: s.103). Kısacası, sözlü tarih kavramsal açıdan bakıldığında, tarihin yaşayan tanıkların gözünden kaydedilmesidir (Dere ve Kızılay, 2017: s.296).

Sözlü tarih yöntemi kullanılan çalışmadaki anlatılanların özgünlüğü korunarak aktarılmıştır. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler, derinlemesine mülakat yöntemi, WhatsApp ve e-posta uygulamaları aracılığıyla derlenerek aktarılmıştır.

Çalışma sürecinde farklı mekanlarda, farklı iletişim kanalları aracılığıyla ve farklı günlerde yapılan mülakatlarda; Uğur Odabaş (serbest meslek-öğrenci), Savaş Odabaş (sanat tarihçisi), Aykut Albar (işçi-öğrenci), Yılmaz Ayvaz (sahaf, öğrenci), Osman Altay, (Yeniköy mahallesi muhtarı), Kadircan Çamur (inşaat teknikeri), Osman Nuri Karatepe (emekli esnaf), Hüseyin Sivrikaya (öğretmen), Ömer Nakipoğlu (serbest meslek) Mehmet Çankaya (memur), Metin Karşlı (emekli öğretmen) ve Melza Burcu İnce (sanatçı-söz yazarı) ile yapılan görüşmelerin değerlendirilmesi aşağıda verilmiştir.

Söz konusu görüşmeler derginin kurucuları ve yazarları ile gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda derinlemesine mülakat yapılan aktörler; Osman Nuri Karatepe derginin esin kaynağıdır, Metin Karşlı ve Mehmet Çankaya derginin kurucularındandır. Tirebolu ile ilgili soyağacı ve araştırma yazısı türünde kitap çalışmaları gerçekleştirmektedir. Uğur Odabaş dergide editörlük görevini üstlenmiştir. Aykut Albar ise, derginin mizanpaj sürecinde aktif rol almıştır. Yılmaz Ayvaz, Ömer Nakipoğlu, Hüseyin Sivrikaya, Melza Burcu İnce, Kadircan Çamur, Osman Altay ve Savaş Odabaş dergide şiir, hikaye, araştırma türlerinde yazıları yayımlanmıştır.

Yapılan görüşmelerde elde edilen veriler belleğin inşasında önemli parametreler olan mekan, zaman, kimlik, kültür, aidiyet ve özne-nesne vurgusu başlıkları altında incelenmiştir.

Hafıza ve Mekan İlişkisi

Hatırlanma kültüründe mekan önemli bir yer tutmaktadır. Üzerinden zaman geçtikten sonra mekan olayın hatırlanmasını sağlayabilir. İnsan nasıl yaşam kaynaklarına ihtiyaç duyuyorsa, aynı şekilde, anıların da yaşamını devam ettirmesinin koşulu, mekana duyduğu ihtiyaçtır (Assmann, 2001: s.42). Yerin anımsattıkları, zamanın da taşıdıklarıyla, bellek sözlü ve mekânsal diyaloglar başlatır (Doğu ve Deligöz, 2017: s.546). Assmann, hatırlamanın belli bir zamanda ve mekânda güncelleştirildiğine vurgu yaparak ortak belleğin oluşabilmesi için

somut bir mekâna ihtiyaç duyulduğunu ve bunun toplumlar ve gruplar için bir dayanak noktası olduğuna vurgu yapar: “Hatırlama figürleri belli bir mekânda cisimleştirilmek ve belli bir zamanda güncelleştirilmek isterler. Yani coğrafi ya da tarihî anlamda olmasa da her zaman somut bir mekâna ve zamana dayanırlar” (Assmann, 2001: s. 42).

Öznelere Vavuk Ekspres dergisinin kuruluş aşaması ile ilgili soru yöneltilmiş; derginin oluşum süreci hakkında düşünceleri öğrenilmiştir. Öznelerin ilgili soruya verdikleri cevaplarda mekânın Vavuk dergisinin hatırlanmasındaki en önemli kaynaklarından biri olduğunu göstermektedir.

“2002 yılında, Osman Nuri Karatepe abi Tirebolu’ya yerleşti. Matbaacı Selim Murat Üçüncüoğlu’nun yanına sık sık uğramaya başladı. Selim’in matbaası toplanma yeri oldu. Osman Nuri Karatepe, Savaş Odabaş, Metin Karşlı ve ben sürekli matbaada zaman geçiriyorduk. Hem arkadaşımızı ziyaret etmek, hem de onun günlük işlerine yardımda bulunuyorduk. Matbaa bizim dünyamız haline gelmişti. Matbaa sayesinde davetiye, matbu, makbuz, broşür, dergi, gazeteye karşı bizlerde ilgi oluşmaya başladı. Orada arkadaşlığımız çok pekişti, ortak konu matbaa, gazete olmuştu.” (Uğur Odabaş-Serbest Meslek-Öğrenci)

“Bir dergi çalışması için Selim Üçüncüoğlu’nun matbaasında toplantılar yapmaktaydık.” (Osman Nuri Karatepe-Emekli Esnaf)

“Zaten hep iç içe yaşıyor, beraber geziyor ve Selim’in matbaasında derin sohbetlere dalyorduk.” (Mehmet Çankaya-Memur)

Anlatılarda görüldüğü üzere, Vavuk Ekspres, insanların motivasyon kaynağı, kolektif bir deneyim aynı zamanda bir araya gelme olanağı sunduğu bir sosyalleşme aracı olmuştur. Bu sosyalleşmeyi sağlayan mekân (Selim’in matbaası) ortak hafızanın bir parçası haline gelmiştir.

Hafıza ve Kimlik İlişkisi

Hafıza, sadece geçmişe ait ayrıntıları korumakla kalmaz, geçmişle de ilişki kurar; kısacası bellek, grubun kimliğini, geçmişe dayanarak açıklamaya çalışır (Assmann, 2001: s.53-59).

Öznelere Vavuk Ekspres’in hikayesi ile ilgili soru yöneltilmiş; derginin isimlendirme süreci hakkındaki düşünceleri öğrenilmiştir. Öznelerin ilgili soruya verdikleri cevaplarda kimliğin derginin hikayesinin ortaya çıkış kaynağını oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

“Selim bir dergi çıkaralım derginin ismi, sembolü hiçbir zaman gerçekleşmemiş, bu demiryolu öyküsünü bize hatırlatsın diye ekledi. Adını ne koyalım diye düşünüyorduk. Elektrik yok, yoğun bir kar yağışı vardı o gece. *Ekspres mi olur? Vagon mu? İstasyon mu?* Tartışmalar başladı. O arada Nuri Abi, o güzergahta (Tirebolu-Eleşkirt) Selim’e dönerek en yüksek tepe neresi dedi. O da Vauk Dağı dedi. Biz geceleyin el feneriyle harita çıkararak Vauk Dağı’nın rakımına baktık. Tirebolu ilçesinin sınırlarından geçen Harşit Çayı’nın ilk suyu da Vauk Dağı’ndan çıkıyordu. O sırada Selim ve Nuri ağabey aynı anda Vauk Ekspres olsun dedi. Fakat Nuri Abi, ismin orjinalinin ne olduğuna kafası takıldı. Bir gün sonra bizler Tirebolu İlçe Halk Eğitim Kütüphanesi’ne gidip Osmanlı salnamelerini inceledik. Salnamede Vauk isminin yerine, Osmanlı İmparatorluğu Vavuk kelimesini kullandığını gördük ve derginin ismi böylelikle Vavuk olmasına karar verdik.” (Uğur Odabaş-Serbest Meslek-Öğrenci)

“Dergiye isim aranmaktaydı. “Taflan” ismi üzerinde karar kılınıştık. Doğu Karadeniz’e ait nadir endemik meyvelerden biriydi. Çok anlamlılığı olacağını düşünmüştük bu nedenle. Fakat kızım, Taflan adlı bir derginin Hatay’da çıkartılmakta olduğu haberini verince, vazgeçip yeni isim aramak durumunda kalmıştık. Çeşitli isimler önermişti arkadaşlar.

Bunlardan en dikkat çekenini “Harşit” idi. Fakat yıllar önce Harşit adlı bir gazete çıkartılmıştı Tirebolu’da. Hem de çıkış öyküsü bize çok tanıdık gelmişti. Tirebolu’yu İç, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerine bağlayacak olan yolun bir türlü yapılamamasını dert edinmişti. Emeklerine saygısızlık olacağı nedeniyle bu ismi kullanmama kararı aldık. Harşit içimize bir kurt olarak düşmüştü. Trabzon Salnamesi’ni karıştırırken Harşit Çayı’nın Gümüşhane ile Bayburt arasındaki Vauk Dağı’ndan doğduğunu okudum. Demiryolu güzergâhının Harşit’i takip edeceğini tahmin etmiştik arkadaşlarla. İsim ortaya çıkmıştı. Erzurum’dan yola çıkacak tren, Bayburt ve Gümüşhane’yi geçerek Harşit Çayı’nın kenarından ilerleyecekti Tirebolu Limanı’na. Ya Harşit Ekspres ya Vavuk Ekspres. Harşit ismini kullanmama kararını vermiştik. Vavuk Ekspres çıktı ortaya.”(Osman Nuri Karatepe-Emekli Esnaf)

Görsel 1. Derginin İlk Sayısı¹

“Hedefimiz Karadeniz’e tren gelmesi. Bu yüzden logoyu tren yaptık. Vauk Dağı’ndan inen bir treni yurt içi ve yurt dışına ilerlemesini canlandırdık.” (Savaş Odabaş-Sanat Tarihçisi)

Belleğin anlatılarında görüldüğü üzere, derginin kimliklendirme sürecinde, özgünlük, taşranın kültürel değerleri ve Karadeniz’e aidiyet vurgusu öne çıkmaktadır.

Hafıza ve Kültür İlişkisi

Toplum içerisinde varlığını idame ettiren insanoğlu, bir yandan birlikte yaşamın getirdiği güçlükleri aşmaya çalışırken, öte yandan bu birlikteliğin sonucunda oluşturduğu yaşam formlarını, değerlerini, inançlarını koruyarak ait olduğu toplumun özelliklerini bir sonraki kuşağa aktararak devamlılığı sağlama çabasına girmiştir (Boym, 2009: s.92). Bireylerin bellekleri zihinsel bir arşiv gibi düşünülürken, toplumların bellekleri de kültürel bir arşiv gibi düşünülebilir. Çünkü toplumun kültürden veya kültürün toplumdan ayrılarak tanımlanması imkânsızdır. Toplumların varlığını ve devamını sağlamadaki başrolü oynayan kültür, toplumların oluşumunda ana öğedir. Toplumsuz kültür, kültürsüz toplum düşünülemez (Atik ve Erdoğan: 2014, s.2).

¹ Dergiye ait görsel /görseller editör Uğur Odabaş’ın arşivinden alınmıştır.

Öznelere Vavuk Ekspres'te yayımladıkları yazıların kaynağı ile ilgili soru yöneltilmiş; öznelere bazıları ilgili soruya verdikleri cevaplarında kültürün dergideki hikayelerin çıkış noktasını oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

“Yazılarımda yaşadığım ilçenin elit kültüründen, gelenek ve göreneklerinden esinlendim. Küçük yaşlardan beri, ilçenin aile yaşamlarını, toplumsal paylaşımlarını hafızamda biriktirerek kağıda döktüm.” (*Metin Karslı-Emekli Öğretmen*)

“Tirebolu'da sinemaya gitmek basit bir eylem değil, adeta bir merasim başlangıcıydı.” (*Savaş Odabaş-Sanat Tarihçisi*)

“Yeniköy Kolbastı Team olarak en az yedi sekiz ulusal yayın yaptığımız dönemde Vavuk Ekspres ile röportaj yaptık. Dergi bu mahalleden çıktığı için, mahalledeki insana en iyi dergiyle ulaşırsınız. Mahalleye sosyal medya değil de, Vavuk Ekspres aracılığıyla çıkalım dedik.” (*Kadircan Çamur-İnşaat Teknikeri*)

“İpek sinemasında oynayan ilk film, Vedat Örfi Bengü'nün 1947'de yönettiği Suzan Yakar, Hadi Ün ve Toto Karaca'nın oynadığı Bağdagül adlı filmidir. Yılbaşı akşamları ve bayramlarda üç film birden oynatılırdı. O yıllarda İpek Sineması'nda yaşanan ilginç olaylar vardı. Bunlardan birinde sinemada western oynamaktadır. Filmde, çiftlikte sürülerin bulunduğu kapı açılıyor ve bu sırada ön sıralarda oturan bir seyirci, ayağa kalkıp ellerini açarak heş heş diye bağırıyordu. Salonda oturanlar şaşırıyor önce, daha sonra büyük bir kahkaha tufanı patlıyor içerde. Kendisini filme fazla kaptıran bu seyirci ve salondaki diğer insanlar için hoş bir anı olarak hatırlanmaktadır.” (*Savaş Odabaş-Sanat Tarihçisi*)

Anlatılarda, toplumların belleklerinde yer eden hikayeler kentin kuşaklar arasında kültürel dinamizmi sağladığını göstermektedir. Vavuk Ekspres'te bu bağlamda kentin kültürel deneyimlerinin aktarıldığı arşivdir.

Hafıza ve Zaman İlişkisi

Toplumsal hafızanın inşasında mekan ve kültür olgusu kadar hatırlatmanın yapı taşlarından birini oluşturan bir diğer öge de zamandır.

Öznelere Vavuk Ekspres'te yayımladıkları yazıların kaynağı ile ilgili soruya, bazıların yaşamlarındaki tarihsel kesit içerisindeki anıların oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

“Gar Lokantası şiiri, 19 Mayıs Üniversitesi'nde okuduğum yıllardan (1988) kalma aramızdaki iletişim bozukluğundan dolayı kavuşamamanın hikayesidir.” (*Hüseyin Sivrikaya-Fen Bilgisi Öğretmeni*)

“Bir akşam telefonum çaldı. Karşımda Manga müzik grubunun solisti Ferman Akgül. Bir bölümü Vavuk Ekspres dergisinde yayımlanmış makalemde çok etkilenmiş. Hatta tüm hikayelerimi de çok beğendiğini ve tanışmak için Tirebolu'ya geleceğini söyledi. Dört gözle onu beklemekteyim.” (*Metin Karslı-Emekli Öğretmen*)

“Hikayelerimde anlattıklarım geçmişteki olaylardaki karakterlerle rüyalarımda sohbet ederim.” (*Mehmet Çankaya-Memur*)

“O zamanlar (2007) Kazım Koyuncu dinliyordum. Doğa sevgisi, haksızlığı karşı isyanı, şarkıları hayatımda derin izler bırakmıştır. Bu sebeple dergideki ilk yazımı planlarken Kazım Koyuncu'nun Ha Konser, Ha Kanser sözü etkili olmuştur.” (*Savaş Odabaş-Sanat Tarihçisi*)

“İnsanlar geçmişte yaşanmışlıklarının, günümüze aktarılmasından çok zevk alıyorlar. Bu konuda da kendi mahalleme ait olan, çok eski zamanlardan beri sürekli duyduğum hikayeleri yazdım. O hikayelerdeki kişilerin hiçbiri bugün yaşamıyor.” (*Mehmet Çankaya-Memur*)

Anlatılarda görüldüğü üzere, Vavuk Ekspres, öznenin, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bağlantı kurmasını sağlamıştır.

Hafıza ve Özne/Nesne İlişkisi

İnsan kendini bildi bileli yatak, iskemle, yemek takımı, giysi ve alet- edevat gibi günlük ve özel eşyalardan, evler, köyler ve kentler, sokaklar, araçlar ve gemilere kadar; amaca uygunluk, rahatlık, güzellik gibi hayaller, böylece kendini bulduğu şeylerle çevrilidir. Bu yüzden onu çevreleyen eşyalar bir anlamda kendinin yansımasıdır, geçmişini, atalarını hatırlar. İçine yaşadığı şeyler dünyasının, şimdiki zamanı yaşarken farklı geçmişleri hatırlatan bir zaman dizini de vardır (Assman, 2001: s.25).

Öznelere Vavuk Ekspres dergisinin hayatınıza neler kazandırdığı ile ilgili soru yöneltilmiş; öznelere ilgili soruya verdikleri cevaplarda nesnenin (dergi) öznelere hayatında yapıcı bir rol oynadığını ortaya çıkmıştır.

“Yazımın bulunduğu sayfayı koparıp, camcı Murat abiye giderek çerçevelettim.”
(Uğur Odabaş-Serbest Meslek-Öğrenci)

“Öykü yazma konusunda ilk cesareti Vavuk Ekspres verdi.” (Melza Burcu İnce-Sanatçı- Söz Yazarı)

“Derginin yayın hayatı bitmese şair olur muyduk?” (Yılmaz Ayvaz-Sahaf)

“Vavuk dergisi edebiyat ve yazım kurallarına ilgimi artırdı. Yazı tekniklerini ve imla kurallarını öğrendim. Halkla iletişimin sağlaştırılmasının yanında kendi yeteneklerimi keşfetmemi, görsel sanatlara olan ilgimi ve Tirebolu’yu dijital medyada gösterme arzum 2011 yılında “Tirebolu Hayat” isimli sosyal medya sayfasını kurmamı sağladı.” (Savaş Odabaş-Sanat Tarihiçi)

“Dergi soyağacı çalışmalarına aracı oldu. Son yıllarda soyağacı çalışmaları ile ilgili aileler daha çok beni araştırmaya başladılar.” (Mehmet Çankaya-Memur)

“Vavuk Dergisi ile şiir ve sanata artan ilgim, Tirebolu tanıtımı için kültürel ve sosyal faaliyetlerin içerisinde yer almam noktasında motive edici etkisi olmuştur.” (Osman Altay-Yeniköy Mahallesi Muhtarı)

Anlatılarda, günümüzün medya politikalarının olumsuz anlam yüklendiği bir ortamda Vavuk Ekspres (nesne), belleğin ifade alanında özneye potansiyelini keşfetmesi imkanı sağlamıştır.

Hafıza ve Aidiyet İlişkisi

Kolektif hafıza, bir topluluğa mensup kişilerin ortak paylaşımı, geçmişi ve bugünlerini de etkileyen şekillendiren, devingen bir olgudur (Doğu ve Deligöz, 2017: 547). Toplumsal bellek onu taşıyanlarla birlikte vardır. Bu nedenle, toplumsal bellek, gerçek ve yaşayan bir grupla ilişkilendirilebilir. Grubun duygusal yaşamı içinde iletişim biçimleri oluşur. “Ortak anılar, bu duygu birliği içinde yaşanır” (Assman, 2001: s.46).

Öznelere Vavuk Ekspres dergisinin hikayesi ile ilgili soruya verdikleri cevaplarda kimlik vurgusu kadar referans kaynağının da önemi ortaya çıkmıştır.

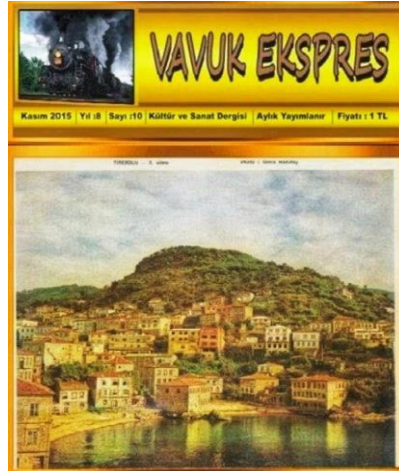
“Derginin yazarlarından Uğur Odabaş, dayım olur. Edebiyata duyduğum ilgiyi bildiği için dergide yer almam konusunda beni teşvik etti.” (Melza Burcu İnce-Sanatçı- Söz Yazarı)

“Vavuk Ekspres dergisinde Uğur abi bana senin de şiirin olacak dediğinde ben pek umursamamıştım. Ben hep bakarız bakarız deyip geçiştiriyordum. Artık derginin basılmasına günler kalmıştı. Uğur abiden bir telefon geldi, yarın dergi basım için matbaaya yollanacak bu akşam şiirini yaz dedi. Eve geldim şiir yazmaya çalışıyorum ama yazamıyorum, dedim kendi

kendime Yılmaz sen en iyisi iyi bir okuyucusu ol bu derginin, şiir yazmak senin işin değil. Uğur abiye telefon açtım ben yazamıyorum dedim. Mahallede herkes yazdı da sen niye yazamıyorsun yazarsın dedi, bir kıta yazsan yeter dedi (biraz gaz verdi bana). Aldım kağıdı kalemi elime düşünüyorum ne yazsam nasıl yazsam, hayatımda ilk defa şiir yazmaya çalışıyorum. Derken bir şeyler yazmaya başladım ve iki saatte bir kıtalık şiiri ortaya çıkardım, üzerimden büyük bir yük kalktı!” (Yılmaz Ayvaz-Sahaf)

“Dergiye yazmam Uğur abi vasıtasıyla gerçekleşti.” (Ömer Rıza Nakiboğlu-Serbest Meslek)

“Uğur abi yani (Uğur Odabaş), genelde aynı ortamlarda bulunduğumuz için derginin konusunu paylaşıyordu. Bilgisayar programlarına ilgim ve yeteneğim olduğunu görünce bana derginin ne kazandıracağını anlattı. Benimde ilgimi çekti ve böylece serüven başlamış oldu.” (Aykut Albar-Öğrenci-İşçi)

Görsel 2. Derginin Son Sayısı

1960-1970'li Yıllar Tirebolu (Tripolis)

Vavuk Ekspres dergisinde yazma deneyimi, heterojen kitleyi, ortak motivasyon ekseninde bir araya getirip homojen bir gruba dönüştürmüştür. Bu duruma vesile olan Uğur Odabaş ortak hafızanın (öznenin) referans kaynağıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, sözlü tarih görüşmeleri ile Vavuk Ekspres dergisinde yazan öznelerin (görüşmecilerin) deneyimlerine bakılmaksızın toplumsal hafızada, zaman, mekan, kültür, nesne, kimlik ve aidiyetin, belleğin anılarının odak noktasını oluşturduğunu göstermektedir. Modern toplumun geleneği yıkan anlayışı karşısında, taşranın belleğinin canlandırılması ve yaşayan kuşak ile geçmişin ilişkisi belleğin gelecek kuşaklara aktarılmasını da sağlayacaktır.

Günümüzün enformasyon toplumunda hızın ve değişimine ayak uydurmanın önemli olduğu, kabul edilmek için maneviyatın yok edildiği bir ortamda Vavuk Ekspres anıların ölümsüzleştirildiği, taşranın kültürel değerlerinin yaşatıldığı bir lokomotif görevi görmüştür. Bu deneyim taşranın geçmişteki hikayelerinin nesiller boyunca yaşatılması açısından fırsat niteliği olarak görülmektedir. Kültürel mirasın sürekliliğini sağlamak ve belge niteliğini koruyarak gelecek nesillere aktarmak adına öğrenilmesi, tanınması ve korunması oldukça önemlidir. Bu nedenle, bu hikayenin kaybolmaması taşra hafızası için önem taşımaktadır.

Vavuk dergisinde, özel çıkarlarının yönlendirdiği siyasi ve ideolojik manipülasyon mekanizmaları ve ideolojik hesaplarının yerini edebi temsil biçimlerinin alması yerel medyanın birleştirici ve dördüncü güç özelliğinden kaynaklanan kamusal yarar ilkesi noktasında hareket ettiğini göstermektedir.

Son olarak, bu çalışma standart bir sözlü tarih çalışması olarak okunabilir. Fakat, araştırmayı iki durum farklı kılmaktadır. İlk olarak yerel bir derginin toplumsal bellek bağlamında çalışılan hikayelerden oluşan özgün bir çalışma olması ve bundan sonra yapılacak olan araştırmalara yol göstermesi açısından önemlidir. Çalışmanın bir diğer önemli özelliği ise, son sayısı 2015 yılında çıkarılan Vavuk Ekspres dergisinin, on birinci sayısının 2020 Temmuz ayında yayımlanmasının kararlaştırılmasında yapıcı bir rol oynamasıdır.

KAYNAKÇA

- ADAKLI, Gülseren (2006). Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- ASSMANN, Jan (2001). Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik (çev. A. Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ATİK, Abdulkadir, BİLGİNER ERDOĞAN, Şeyda (2014). “Toplumsal Bellek ve Medya”, Atatürk İletişim Dergisi, Sayı:6, ss.1-16.
- BAŞLAR, Gülşah (2018). “Kullanıcı Üretimi Kolektif Hafıza: Adalet Yürüyüşü Örneği”, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, ss. 144-175.
- BAUMAN, Zygmunt (2018). Bireyselleşmiş Toplum (çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BEKİROĞLU, Onur (2015). “Yerel Kamuoyunun Oluşumunda Yerel Basının Rolü: Trabzon Örneğinde Bir Araştırma”, ss.131-151.
- BİLGİN, Nuri (2008). “Geçmişin Araçsallaştırılması Tarih ve Kolektif Bellek II”, Toplumsal Tarih Dergisi, s. 34-40.
- BOYM, Svetlana (2009). Kötülüğün Şeffaflığı (çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CHANDLER Daniel - MUNDAY Rod (2018). Medya ve İletişim Sözlüğü (çev. Babacan Taşdemir), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- DERE, İlker - KIZILAY, Nurgül (2017). “Aile Tarihinin Araştırılmasında Sözlü Tarihin Kullanımı: İlkokul Öğrencilerin Tecrübeleri”, Turkish History Education Journal, ss.294-323.
- DOĞU, Tuğba - VARKAL DELİGÖZ, Melis (2017). “Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi (mi)”, Megaron Dergisi, ss. 545-552
- GİRGİN, Atilla (2009), Türkiye’de Yerel Basın, İstanbul: Der Yayınları.
- GÜÇLÜ, Mustafa (2013). “Eğitim Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Uygulaması”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, ss.100-113.
- GÜNGÖR, Nazife – TELLAN, Tolga (2017). “Basında Tekelleşme ve Oligopolleşme” Türkiye’de Kitle İletişimi Dün- Bugün- Yarın, (der. Korkmaz Alemdar), Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- HALBWACHS, Maurice (2016). Hafızanın Toplumsal Çerçevesi (çev. Büşra Uçar), İstanbul: Heretik Yayınları.

HORKHEIMER, Max (2018). Akıl Tutulması (çev. Orhan Koçak), İstanbul: Metis Yayıncılık.

<https://www.dtarih.com/toplumsal-hafiza-tarih/> Erişim Tarihi: 28.09.2020.

KARADUMAN, Murat (2017). “Yerel Medya Çalışanlarının Eğitim Düzeyleri ve Mesleki Yeterlilikleri: Antalya Örneği”, Akdeniz İletişim Dergisi, ss. 284-301.

KÖSEOĞLU, Aslı (2017). “Erzurum Haber Gazetelerinin Haber İçeriklerine Yönelik Bir İnceleme”, Atatürk İletişim Dergisi, sayı:13, ss.149-164.

MILLS, Barbara J. (2008). “Remembering while Forgetting: Depositional Practices and Social Memory at Chaco”. Memory Work. (ed. Barbara J. Mills and William H. Walker. Santa Fe: School for Advanced Research Press.

ÖZÇETİN, Burak (2018). Kitle İletişim Kuramları-Kavramlar, Okullar, Modeller, İstanbul: İletişim Yayınları.

SARICA, Sevilay (2012). “Yatay Birleşmelerin Rekabet Üzerindeki Etkisi: Bir Literatür Çalışması”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:2, Sayı:1, ss.103-119.

SCHILLER, Herbert (2018). Zihin Yönlendirenler (çev. Cevdet Çerit), İstanbul: Pınar Yayınları.

THOMPSON, John B. (2008). Medya ve Modernite (çev. Serdar Öztürk), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

VURAL, Ali Murat (2007). “İşlev, Önem ve Misyonlarıyla Yerel Basın ve Eskişehir Örnekleminde Elde Edilen Bulgular” Türkiye’de Yerel Basın. Haz: Suat Gezgin. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, ss.337-356.

WERTSCH, James V. (2015). “Kolektif Bellek”, (ed: Pascal Boyer ve James V. Wertsch) Zihinde ve Kültürde Bellek, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

YAPAR GÖNENÇ, Aslı (2010). Dergi Medyası, İstanbul: Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

YAZICI EMİR, İsmet (2003). Kitle İletişimde İmaj, İstanbul: İm Yayın Tasarım.

YUNUSOĞLU EROĞLU, Ayla - ARSLAN, Berna (2017). “Yerel Basında Kadın Gazeteciler: Mersin Yerel Basın Örneği” E. Doğan, & E. Geçgin içinde, Current Debates In Public Relations Cultural & Media Studies (ss. 267-285). London: IJOPEC Publication.